

PREČO JE POTREBNÉ ZMENIŤ ZÁKON O SÚDOM NARIADENÝCH LIEČENIACH

L. OKRUHLICA, Z. ALEXANDERČÍKOVÁ,
S. SLEZÁKOVÁ, V. OLEJÁROVÁ

Centrum pre liečbu drogových závislostí v Bratislave
Riaditeľ: MUDr. L. Okruhlica, CSc.

S ú h r n

Cieľom štúdie bolo poukázať na narastajúcu záťaž, ktorú robí zle fungujúci právny inštitút súdom nariadených ochranných protialkoholických a protitoxikomaničných liečení v zdravotníckej praxi.

Metodika: Na ilustráciu sme použili deskriptívnu analýzu súdom nariadených liečení v Centre pre liečbu drogových závislostí v Bratislave v roku 2009 a spracovali sme aj trend nariadovaných a zrušených liečení v tejto inštitúcii za 12 rokov od roku 1998 do konca roku 2009.

Výsledky: V termíne sa na liečbu dostavilo 56 % odsúdených, 37 % sa na liečbu po nariadení nedostavilo, ostatní prišli neskôr. Za 12 rokov bolo z 1484 súdom nariadených liečení zrušených 591. Nožnice sa otvárajú.

Záver: Vzhľadom na to, že inštitút ochranných protialkoholických a protitoxikomaničných liečení v ich terajšej legislatívnej podobe zle funguje a je obsolentným v rámci Európskej únie, navrhujeme ho novelou Trestného zákona zrušiť a nahradiť alternatívou k potrestaniu.

Kľúčové slová: súdom nariadené liečenia – povinné liečenia – závislosť od alkoholu – závislosť od drog

**L. OKRUHLICA, Z. ALEXANDERČÍKOVÁ, S. SLEZÁKOVÁ,
V. OLEJÁROVÁ / PREČO JE POTREBNÉ ZMENIŤ ZÁKON
O SÚDOM NARIADENÝCH LIEČENIACH**

L. Okruhlica, Z. Alexanderčíková, S. Slezáková, V. Olejárová:
WHY IS NECESSARY TO CHANGE LAW ABOUT COURT
ORDERED TREATMENTS?

S u m m a r y

Aim of the study was to indicate the growing burden for the medical practice, due to malfunctioning institute of the court ordered treatment for alcohol and drugs.

Methods: We have used for illustration descriptive analysis of court ordered treatments in the Centre for Treatment of Drug Dependencies in Bratislava in the year 2009 and also the trends of new court orders versus court discharges from the treatments in this centre during 12 year period from the year 1998 till the end of the year 2009.

Results: 56 % of sentenced people reported for the treatment in time, 37 % have not reported for the treatment after it was ordered by court, the rest of them came late. 591 court ordered treatments have been ended by the courts out of 1,484 orders in the searched time – period. The seizures are opening.

Conclusions: Due to the fact, that institute of court ordered treatment for alcohol and drugs is not well functioning and is anachronism in the European Union, we are suggesting to drop it from the Penal Code by its amendment and to replace it by the treatment as an alternative to the punishment.

Key words: Court ordered treatments – mandatory treatments – alcohol dependence – drug dependence

Úvod

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len Trestný zákon) v § 31 ods. (1) uvádza, že sankciami podľa tohto zákona sú tresty a ochranné opatrenia, ktoré sú právnym následkom spáchaného trestného činu alebo činu inak trestného.

Po februári 1949 bol prijatý zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon. V § 69 definuje ochranné opatrenia, ktorými sú: ochranné liečenie, ochranná výchova a zhabanie. Nasledujúca právna norma, ktorá nahradila tento zákon bol zákon č. 140/1961 Zb. Ten prebral z predošlého zákona ochranné opatrenia, avšak k pôvodným trom pribudol ešte ochranný dohľad. Trestný zákon pri jeho úprave odkazoval na osobitný zákon. Ochranné liečenie definoval v § 72, ktorý v podstate takmer v nezmenenej podobe tvorí i znenie súčasnej právnej úpravy. Ochranné liečenie je ďalej diferencované v rozsudkoch podľa diagnózy duševnej poruchy na: psychiatrické, sexuologické, protialko-

L. OKRUHLICA, Z. ALEXANDERČÍKOVÁ, S. SLEZÁKOVÁ, V. OLEJÁROVÁ / PREČO JE POTREBNÉ ZMENIŤ ZÁKON O SÚDOM NARIADENÝCH LIEČENIACH

holické (PAL) a protitoxikomanické (PTX) a podľa určenia miesta jeho výkonu na ambulantné a ústavné.

Účelom Trestného zákona a Trestného poriadku je chrániť spoločnosť. Súdom nariadené ochranné liečenia majú preto za cieľ chrániť spoločnosť pred jedincom prostredníctvom liečby jeho duševnej poruchy. Nie je ich cieľom pomoc duševne chorému! Ako ukazujú výskumné zistenia nie je vzťah medzi trestnou činnosťou a užívaním psychoaktívnych látok jednoduchý a zákonitý (EMCDDA, 2007). Nie každý nadmerný konzument alkoholu má asociálne správanie, naopak prevažná väčšina sú tzv. slušní ľudia (Okruhlica, Valková, 2009). Naopak tí, ktorým sú nariaďované najmä protialkoholické liečenia sú väčšinou jedinci, kde okrem závislosti je aj porucha osobnosti s asociálnymi črtami. Nie sú reprezentatívnou vzorkou ľudí so závislosťou od alkoholu. Ich liečba, najmä ak je externe súdom prikázaná, je pre odpor, nemotivovanosť odsúdeného, výrazne sťažená a ak sa dosiahne abstinencia, môže síce redukovať čiastočne riziko trestnej činnosti, ale neraz ani nemusí. Dotyčný síce abstínuje, ale pokračuje v porušovaní zákona.

V Protialkoholickom obzore/Alkoholizme a drogových závislostiach, ale aj v Adiktológii sa v poslednom desaťročí venovalo tejto problematike niekoľko príspevkov, čo svedčí o tom, že je stále aktuálna (Novotný a Kolibáš, 2002; Okruhlica, 2002; 2006).

Cieľom tu prezenzovanej štúdie je na základe analýzy súdom nariadených liečení v Centre pre liečbu drogových závislostí v Bratislave poukázať na to, ako tento inštitút (ne)funguje a najmä s akými nemedicínskymi problémami sa pri tom v súčasnej psychiatrickej praxi stretávame.

Probandi a metódy

Vzorku tvorilo 82 odsúdených, 82 % mužov, 18 % žien, s priemerným vekom 32 rokov (SD + 10,4) v rozpätí od 17 do 65 rokov, ktorí boli odsúdení na výkon PAL, alebo PTX liečby v Centre pre liečbu drogových závislostí v Bratislave. Išlo o úplnú kohortu zloženú zo všetkých doručených súdnych rozhodnutí v kalendárnom roku 2009. Išlo o jednoduché deskriptívne spracovanie s použitím SPSS. V práci sme zisťovali podiel ústavných a ambulantných liečení, tiež podľa typu liečby, zastúpenie druhov trestnej činnosti, v súvislosti s ktorou bola liečba nariadená. Zaujímalo nás, koľkí sa dostavili na liečbu pred súdnym nariadením, koľkí po ňom, ktorí sa dostavili oneskorene, prípadne doposiaľ neprišli. Zvlášť sme spracovali kumulatívnu početnosť súdom nariaďovaných a súdom rušených liečení (PAL + PTX) s miestom nariadenia výkonu v CPLDZ Bratislava za 12 rokov od roku 1998 do roku 2009.

L. OKRUHLICA, Z. ALEXANDERČÍKOVÁ, S. SLEZÁKOVÁ, V. OLEJÁROVÁ / PREČO JE POTREBNÉ ZMENIŤ ZÁKON O SÚDOM NARIADENÝCH LIEČENIACH

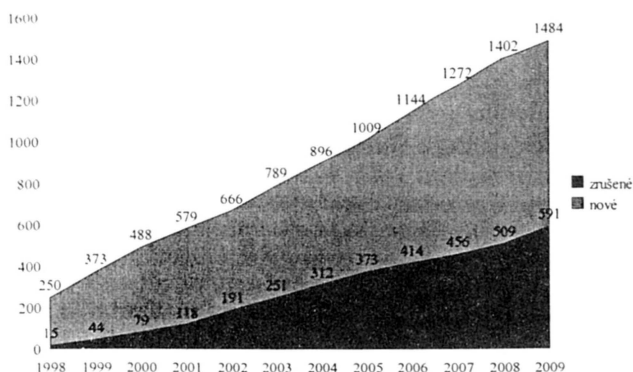
Výsledky

Skúmanú vzorku tvorilo 58 (71 %) PTX a 24 (29 %) PAL. Polovica (50 %) z celého súboru bola odsúdená pre trestné činy súvisiace z drogovou trestnou činnosťou, 27 % pre majetkovú a 23 % pre násilnú trestnú činnosť. Osobitne sme analyzovali trestné skutky u súdom nariadených PAL: 65 % násilné trestné činy, 35 % majetková trestná činnosť; a u PTX: 69 % drogová trestná činnosť, 24 % majetková a 7 % násilná trestná činnosť. Celkovo bolo ambulantnou formou nariadených 69 % liečení a 31 % ústavnou 31 %. Tento pomer sa výrazne neodlišoval pri podrozdelení u oboch diagnostických skupín na PAL a PTX.

14 % odsúdených nebolo nikdy vyšetrených v CPLDZ Bratislava a napriek súdnemu nariadeniu sa na liečbu nedostavili. Ďalších 23 % bolo síce v minulosti vyšetrených, prípadne liečených v centre, ale v čase po doručení nariadenia o súdnej liečbe sa už do ambulancie CPLDZ nedostavili. 56 % z odsúdených sa dostavilo na liečbu v lehote do 3 mesiacov od doručenia súdneho rozhodnutia. Zvyšní na liečbu síce prišli, ale po lehote.

Od roku 1998 do konca sledovaného obdobia v roku 2009 sa medziročne neustále zvyšoval počet súdom neukončených PAL a PTX v CPLDZ Bratislava. V roku 2009 bol ich kumulatívny počet 893 z 1 484 nariadení a súdom ich bolo zrušených 591 (graf 1).

Graf 1. Počet nových a zrušených SNL v CPLDZ Bratislava v rokoch 1998 – 2009

Diskusia

Legislatíva väčšiny krajín Európskej únie nepozná súdom nariadené ochranné protialkoholické a protitoxikomanické liečenie, a ak aj, nie v takej

L. OKRUHLICA, Z. ALEXANDERČÍKOVÁ, S. SLEZÁKOVÁ, V. OLEJÁROVÁ / PREČO JE POTREBNÉ ZMENIŤ ZÁKON O SÚDOM NARIADENÝCH LIEČENIACH

podobe ako je to v Slovenskej republike. Máme tým na mysli napr. možnosť nariadenia ústavného PAL/PTX liečenia okrem plného potrestania za spáchaný trestný čin ešte iným trestom. Úrad OSN pre drogy a kriminalitu, ani Svetová zdravotnícka organizácia takéto liečenia neodporúčajú (UNODC & WHO, 2008; UNODC, 2010). Namiesto nich sa ako alternatíva navrhujú vynútené liečby, ale len v prípade ak sa tak páchatel trestnej činnosti sám rozhodne výmenou za zníženie trestu, alebo za upustenie od potrestania. V USA najmä pri drobnej drogovej trestnej činnosti využívajú tzv. drogové súdy, ktoré podmienene zastavia trestné stíhanie a zrušia ho, ak v určenom čase preukáže obvinený opakovane na základe toxikologických vyšetrení, že trvalo abstínuje od drog. „Drogové“ súdy zaviedli aj v Írsku a začali s ich zavádzaním i v niektorých ďalších krajinách.

Je veľa dôvodov na zrušenie inštitútu súdom nariadených protitoxikomaničných a protialkoholických liečení ako ho poznáme v dnešnej podobe. Do- volíme si ich na prehľadnosť uviesť heslovito v bodoch:

- Kriminalizácia a stigmatizácia psychiatrie;
- Viac ako 1/3 nariadení (v CPLDZ Bratislava) sa v praxi nerealizuje;
- Nízka motivácia na liečbu u ostatných odsúdených, ktorí sa na liečbu dostavia;
- Dvojité potrestanie (okrem odsúdenia za trestný čin);
- Úrad OSN pre drogy a kriminalitu, ani SZO tento inštitút neodporúča;
- Ekonomicky neefektívna záťaž pre poskytovateľa zdravotnej starostli- vosti i spoločnosť;
- Dlhé čakacie doby na nástup ústavných súdom nariadených PTX a PAL (až roky), preto neplnia význam ako ochrana verejnosti;
- Dlhé doby medzi návrhom na zrušenie ústavnej liečby a rozhodnutím súdu, čím pacient nevyžadujúci ďalšiu lôžkovú liečbu blokuje kapacitu pre medicínsky naliehavejšie stavy.

Niekoľko poznámok k týmto bodom. Občas sa objaví argument, že ústav- ná PAL alebo PTX nemá byť ponechaná na úvahu odsúdenému, lebo pri rešpektovaní jeho práv treba tiež rešpektovať práva osôb, ktorým on môže ublížiť. Áno, ale na to sú väzenské zariadenia ako pre všetkých ostatných, ktorí páchajú trestné činy a sú spôsobilí z hľadiska ich duševného stavu trest vykonávať. Tým, že akceptujeme ako psychiatri tento dôvod ochrany spoločnosti, prenášame týchto nebezpečných agresorov do priestorov ci- vilných nemocníc, kde môžu ohrozovať spolupacientov a zdravotnícky per- sonál. Prijateľné je to len u psychotických pacientov.

Pri jednej tretine nedostavení sa na súdom nariadenú liečbu, pri dlhých čakacích dobách na nástup pri ústavnej forme (a pri súčasnom stave zdrojov v zdravotníctve tu nemôžeme očakávať skoré zlepšenie), pri dlhšej dobe od podania návrhu na zrušenie do rozhodnutia súdov je možné konštatovať, že

L. OKRUHLICA, Z. ALEXANDERČÍKOVÁ, S. SLEZÁKOVÁ, V. OLEJÁROVÁ / PREČO JE POTREBNÉ ZMENIŤ ZÁKON O SÚDOM NARIADENÝCH LIEČENIACH

inštitút ochranných, súdom nariadených PAL a PTX dobre nefunguje. Potrebne je zdôrazniť, že inštitút a nie liečba samotná, to je už iný aspekt.

Záver

Vychádzajúc z vyššie uvedených zistení a v súlade tiež so skúsenosťami v zahraničí navrhujeme ako východiská z tejto situácie ďalej uvedené návrhy na novelu Trestného zákona.

(1) Zrušiť *protitoxikomanické a protialkoholické ochranné liečenia*. Ponechať v zákone *ochranné psychiatrické liečenia* len pre psychotické duševné poruchy, prípadne sexuálne deviácie.

(2) Nahradiť súdom nariadené PAL A PTX „vynútenými liečeniami“ ako alternatívou

(a) na potrestanie (*pri menej závažných činoch*),

(b) na zmiernenie trestu (*pri závažnejších*),

ale v oboch prípadoch len ak s tým stíhaný/odsúdený súhlasí.

Ak nesúhlasí alebo nedodrží terapeutický režim, mal by byť v plnom rozsahu potrestaný.

(3) Špecifikovať *detenčný ústav* ako zdravotnícke zariadenie len pre duševne chorých, ktorí spáchali trestnú činnosť, ale sú neschopní potrestať pre psychotickú duševnú poruchu.

L i t e r a t ú r a

Novotný, V. – Kolibáš, E.: Forenzná psychiatrická prax a návykové látky. Alkohol Drož Záv, 37, 2002, 3, s. 129 – 137

Okruhlica, L.: Posudzovanie plnenia účelu súdom nariadených ochranných liečení u užívateľov psychoaktívnych látok. Alkohol Drož Záv, 37, 2002, 3, s. 177 – 180

Okruhlica, L. – Bušová, Z.: Aktuálne poznámky k ochranným liečeniam na Slovensku. Alkohol Drož Záv, 41, 2006, 2, s. 67 – 75

Okruhlica, L. – Valková, I.: Môže byť slušný človek zároveň alkoholikom? Alkohol Drož Záv, 44, 2009, 2, s. 67 – 82

EMCDDA (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Dependence): Drugs in focus 16. Drugs and crime – a complex relationship, Lisabon, 2007

UNODC & WHO: Principles of drug dependence treatment. Vienna UNODC, 2008

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime): From coercion to cohesion. Treating dependence through healthcare, not punishment. Discussion Paper, Vienna UNODC, 2010, 16 s.

Do redakcie prišlo 6. 11. 2010

Prijaté na publikáciu 20. 11. 2010

Adresa autora: MUDr. L. Okruhlica, CSc., Centrum pre liečbu drogových závislostí,
Hraničná 2, 821 05 Bratislava
okruhlica@cpldz.sk